

به نام خدا

بررسی نقش و جایگاه مشارکت سیاسی در سیاست‌گذاری‌های داخلی و خارجی

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۴.....	انتخابات و مشارکت سیاسی
۹.....	دستاوردهای افزایش مشارکت در انتخابات
۱۹.....	راه‌های افزایش مشارکت در انتخابات
۲۳.....	نتیجه‌گیری

کد موضوعی: ۲۶۰

شماره مسلسل: ۹۶۵۱

دفتر: مطالعات سیاسی

اردیبهشت ماه ۱۳۸۸

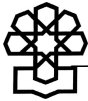
بررسی نقش و جایگاه مشارکت سیاسی در سیاست‌گذاری‌های داخلی و خارجی

چکیده

هدف از این نوشتار بررسی مشارکت سیاسی در انتخابات و تأثیرات داخلی و خارجی آن است. به همین منظور ابتدا مشارکت سیاسی بررسی شده سپس به نتایج مشارکت گسترده در انتخابات اشاره شده و این نتایج در دو بعد داخلی و خارجی بررسی شده است. در بعد خارجی مهم‌ترین تأثیر مشارکت گسترده مردم در انتخابات افزایش اقتدار ملی عنوان شده است که خود مجموعه‌ای از عوامل مختلف را با خود دارد. در بعد داخلی مهم‌ترین اثر حضور حداکثری مردم در انتخابات افزایش مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی است که از این طریق به نمایش گذاشته می‌شود. بنابراین با توجه به اهمیت مشارکت سیاسی در ابعاد داخلی و خارجی و ضرورت مشارکت حداکثری به نقش تبلیغات در حضور گسترده مردم در انتخابات اشاره شده است.

مقدمه

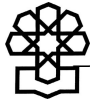
نظام سیاسی بعد از انقلاب در ایران بر دو پایه جمهوریت و اسلامیت بنا شد. اگر وجه اسلامیت این نظام را از سایر نظام‌های سیاسی جهان متمایز می‌سازد؛ اما نقطه تلاقی با نظام‌های دموکراسی، جمهوریت نظام است. جمهوری اسلامی با تأکید بر مشارکت مردم در حوزه‌های مختلف، مردمی بودن، خویش را به اثبات رسانده است، حضور و مشارکت مردم در انتخابات دستاوردهای قابل توجهی را در بر دارد و به دلیل اهمیت این موضوع، دشمنان نظام معمولاً در زمان برگزاری انتخابات سعی در تخریب اذهان و مسموم کردن فضای حاکم بر انتخابات را دارد تا از این طریق در اراده مصمم مردم خلل ایجاد کند. مشارکت واقعی انتخابات در مقاطع مختلف تاریخ انقلاب اسلامی، نقش حیاتی در تحولات سیاسی کشور داشته و مهم‌ترین سازوکار مشارکت توده‌های سیاسی نیز بوده است. انتخابات بستری برای رقابت و چالش‌های جناحی و گروهی، ابزاری برای بیان تقاضا و روشن شدن مواضع افراد و نیز زمینه‌ای برای برخورد نهادهای درگیر نظام سیاسی در امر انتخابات است. حضور در انتخابات یکی از شاخص‌هایی است که نماد مشارکت سیاسی مردم در تصمیم‌گیری و ساختن سرنوشت خود محسوب می‌شود. مشارکت سیاسی به‌عنوان پدیده‌ای جدید در نظام‌های سیاسی معاصر، نقطه تلاقی جامعه و حکومت است. به‌واقع مشارکت سیاسی محصول توافق بنیادین میان شهروندان در فرایند تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌های سیاسی است. مشارکت واقعی به‌معنای نفوذ و حضور آرا و انتظاراتی است که از سطوح پایین به سمت بالای هرم قدرت حرکت می‌کند و دستور یک نظام سیاسی را تشکیل می‌دهد.

در یک حکومت مردمی به حضور و مشارکت قانونمند همه مردم در برنامه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأکید شده است و نقش مردم در شکل‌گیری و اداره این حکومت بسیار اساسی و مؤثر به‌شمار آمده است. اگر مشارکت به مفهوم دخالت مردمی افراد و گروهی در سرنوشت خویش و شرکت آنها در شکل‌دهی و صورت‌بندی حیات اجتماعی و سیاسی خود بدانیم به این نتیجه می‌رسیم که نقش مردم در قالب انتخابات و حق رأی عینیت پیدا می‌کند. این امر در یک حکومت مردمی اساسی و کلیدی است و هرچه این مشروعیت سیاسی و مشارکت مردمی کم‌رنگ‌تر باشد ثبات سیاسی یک نظام خدشه می‌بیند. نظام‌های حاکم بر جوامع بشری، زمانی می‌توانند شاهد استحکام پایه‌های خویش باشند که عنصر مشارکت عمومی در تحقق آنها نقش اساسی داشته باشد زیر آن قوام و ثبات هر حکومتی بسته به میزان حضور و مشارکت عمومی همسو با آن است. براین اساس مردم با شرکت در انتخابات در تعیین سرنوشت خود سهیم می‌شوند. اصل ششم قانون اساسی رکن مردم‌سالاری این نظام را چنین بیان می‌کند: «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، اعضای شوراها و نظایر اینها یا از راه همه‌پرسی، در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌شود»^۱. بنابراین براساس قانون اساسی، تجلی و تبلور اداره عمومی از طریق سازوکار انتخابات است. به عبارت دیگر مردم در نظام مردم‌سالار دینی می‌توانند با حضور در پای صندوق رأی نقش خود را در اداره نظام اسلامی تثبیت کنند. این اراده در قالب سهم داشتن مردم در آینده خود عامل اصلی انسجام و وحدت ملی در جامعه است.

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

در نظام جمهوری اسلامی، مشارکت سیاسی مردم به‌منزله حق رأی به تحقق و برپایی حکومت است. به عبارت دیگر حکومت اسلامی دارای مشروعیت الهی است و در صورت مقبولیت آن از سوی مردم است که می‌تواند تحقق یابد. از این منظر هر اندازه که پذیرش مردمی حکومت و مقبولیت آن بیشتر باشد رسیدن به اهداف و اجرایی شدن برنامه‌ها نیز بیشتر عملی می‌شود. مشارکت حداکثری باعث می‌شود تا نظام از پشتوانه مردمی زیادی برخوردار باشد. بنابراین با تکیه بر این پشتوانه خواهد توانست برنامه‌ها و اهداف بلندمدتی را تدوین کنند. حضور مردم در انتخابات، پویایی و ارتباط ارگانیک مردم و نظام سیاسی را منعکس می‌کند. رهبر عظیم‌الشأن انقلاب اسلامی می‌فرماید: «در نظام اسلامی رأی، خواسته و عواطف مردم، تأثیر اصلی را دارد و نظام‌های اسلامی بدون رأی و خواست مردم تحقق نمی‌یابد»^۱.

انتخابات و مشارکت سیاسی

الف) مفهوم انتخابات

واژه «انتخابات» از ریشه عربی فعل «نخب» به معنای برگزیدن و اختیار کردن است و معادل اروپایی آن یعنی Election نیز به فعل لاتین Eligeve به معنای جدا کردن، سوا کردن و برگزیدن باز می‌گردد. از نظر علم معناشناسی^۲ نیز این اصطلاح تغییر و تحولات معنایی وسیعی پیدا کرده است؛ ولی در کاربرد رایج و عام آن به معنای روش یا شیوه‌ای است برای برگزیدن تعداد معینی از افراد از میان شمار کثیری از

۱. امام خمینی، صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۲۳۲.

کسانی که برای تصدی یک منصب یا مقام خود را نامزد کرده‌اند.^۱

در تعریف دیگری از انتخابات گفته شده است: «انتخابات مجموعه عملیاتی است که در جهت گزینش فرمانروایان یا تعیین ناظرانی برای مهارت قدرت تدبیر شده است». از این منظر، انتخابات ابزاری است که به وسیله آن می‌توان اراده شهروندان را در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدی اعمال اقتدار سیاسی مداخله داد.^۲ رأی‌دهنده ضمن رأی دادن که عملی حقوقی - سیاسی محسوب می‌شود در حقیقت با برگزیدن نماینده و یا نمایندگان در اداره امور سیاسی جامعه خود مشارکت می‌کند.^۳ درواقع از طریق انتخابات است که به اعضای جامعه به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در شکل دادن به سیاست عمومی دخالت می‌کند.

انتخابات در کنار دیگر سازوکارهای مشارکت شهروندان به‌صورت انفرادی یا جمعی، گروهی و صنفی، همچنان به‌عنوان بارزترین و قابل اندازه‌گیری‌ترین نوع مشارکت مردم در عرصه سیاسی است. همچنین انتخابات از یک‌سو پایه‌های اجتماعی قدرت سیاسی را نشان می‌دهد و از سوی دیگر ملاک خوبی برای ارزیابی توزیع قدرت در جامعه است.

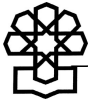
ب) مشارکت سیاسی مردم

شرکت در انتخابات عام‌ترین، سهل‌ترین و کم‌هزینه‌ترین نوع مشارکت سیاسی است و یکی از معیارهای مناسب برای کشف میزان مشارکت سیاسی مردم به شکل کمی آن

۱. حسینعلی نوذری، مفهوم‌شناسی انتخابات، روزنامه ایران، ۱۳۸۶/۱۲/۸.

۲. ابوالفضل قاضی، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.

۳. سیدمحمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲.

است و تا حدودی انگیزه‌ها و عوامل تشدیدکننده مشارکت، همچنین موانع مشارکت مردم را در عرصه فعالیت‌های سیاسی نشان می‌دهد.

یکی از مشخصات انتخابات، خصلت «گزینشی» آن است. یعنی هم نامزدی انتخابات (البته در چارچوب قوانین) آزاد است و هم رأی‌دهنده می‌تواند از میان نامزدهای مختلف اعلام شده، آزادانه آنهایی را که تمایل دارد، برگزیند.

در مورد ماهیت رأی، دو نظریه را می‌توان ذکر کرد. دسته‌ای رأی دادن را حق افراد می‌دانند و دسته دیگر آن را یک عمل اجتماعی و یک تکلیف برای افراد اجتماع می‌دانند.^۱

نظریه اول مبتنی بر نظریه «حاکمیت تقسیم شده» می‌باشد. توضیح آنکه اگر حاکمیت مردم، ماحصل جمع سهام حاکمیت هر شهروند باشد پس صاحب سهم حاکمیت یعنی شهروند حق دارد که سازمان‌دهی حکومت و صورت‌بندی اقتدار عالی سیاسی همکاری و مشارکت کند. اگر این همکاری و این مشارکت از راه انتخابات تحقق یابد پس هر شهروند حق دارد رأی بدهد و هیچ مقامی نباید بتواند این حق را از او بگیرد. از سوی دیگر چون رأی دادن حقی است متعلق به فرد، لذا وی مخیر است از آن استفاده کند یا خیر.^۲

نظریه دوم ناشی از اندیشه «حاکمیت ملی» است. ملت کلیتی است تقسیم‌ناپذیر و حاکمیت متعلق به این کلیت یعنی ملت است نه شهروندانی که جزء عوامل سازنده آن هستند. اگر قدرت انتخاب کردن به یکایک شهروندان سپرده شده باشد نه از باب این

۱. لکزایی شریف، الگوی مشارکت سیاسی در نظریه‌های ولایت فقیه، تهران: فصلنامه علوم سیاسی، سال پنجم، شماره ۲۰.

۲. داود فیرجی، مفهوم مشارکت سیاسی، تهران: فصلنامه علوم سیاسی، سال اول، شماره ۱.

است که خود اصالتاً صاحب این حق هستند؛ بلکه با انجام یک عمل در گزینش کارگزاران حکومتی شرکت می‌جویند. شهروندان با رأی دادن درواقع وظیفه اجتماعی خود را انجام می‌دهند. بنابراین اگر منافع جامعه ایجاب کند می‌توان رأی دادن را به‌عنوان تکلیف صرف اجتماعی الزامی سازد و امتناع از آن را ممنوع نموده و حتی مجازات نماید.^۱

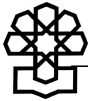
به‌نظر می‌رسد نظریه‌ای که در برگیرنده هر دو نظریه باشد قابلیت کاربرد بیشتری داشته باشد. در این میان نظریه‌ای که با اصل آزادی انسان‌ها در تعیین سرنوشت خود و نیز مسئولیت اجتماعی سازگاری بیشتری دارد، نظریه‌ای است که رأی دادن را هم حق و هم تکلیف افراد جامعه می‌داند.

ج) میزان مشارکت

درخصوص میزان متعارف مشارکت در انتخابات یک مقیاس کلی وجود ندارد و به سختی می‌توان آن را تعریف کرد. علت این امر را می‌توان به فرهنگ‌های مختلف کشورهای متفاوت، وضعیت سیاسی این کشورها، نظام انتخاباتی آنها، روحیات و تاریخ سیاسی مردم و غیره نسبت داد.

اما با بررسی نظریات مختلف در این خصوص می‌توان به یک طیف دست پیدا کرد و برای مشارکت در موارد معمولی یک حداقل و یک حداکثر مشخص ساخت. میزان مشارکت در انتخابات بین چهل تا هفتاد درصد می‌باشد. اما تعیین حداقل از این جهت است که مشارکت کمتر از این میزان نشان‌دهنده عدم تمایل اکثر واجدین شرایط

۱. حسین‌علی نودری، مفهوم‌شناسی انتخابات، روزنامه ایران، ۱۳۸۶/۱۲/۸.

به شرکت در انتخابات است و بسته به وضعیت کشور می‌تواند تفاسیر متفاوتی درپی داشته باشد.

تعیین حداکثر میزان مشارکت هم از این جهت است که وقتی میزان مشارکت از حد خاصی بالاتر باشد نشان‌دهنده شرکت اجباری مردم در انتخابات است. البته باید توجه کرد که موارد خاص و شرایطی که جامعه یک حالت خاص را سپری می‌کند و در موقعیت حساسی است از این امر مستثناست.

مشارکت‌های بالا و حتی گاهی نزدیک به صد درصد مخصوص جوامع توتالیتر و دیکتاتوری است. یک نمونه بارز و مشهور آن عراق در زمان حکومت صدام بود که مشارکت در آن تا نود و چند درصد بالا می‌رفت. البته تردید دیگری که در مشارکت بالا ایجاد می‌شود دست بردن در آمار از سوی حکومت برای بالا نشان دادن میزان مشروعیت خودش است که این امر در نظام‌های دارای مشکل سیاسی یا نظام‌هایی که انتخابات در آن فقط یک نمایش بدون محتواست، رواج دارد.^۱

بررسی تاریخ جمهوری اسلامی نشان‌دهنده مشارکت پرشور مردم در امر انتخابات است. ایران همواره میزان بالای مشارکت را تجربه کرده است. به‌جز شرایط اول انقلاب که به‌دلیل وضعیت خاص انقلابی، میزان مشارکت بسیار بالاتر از حد معمول بود، در اکثر انتخابات برگزار شده میزان مشارکت بین ۵۵ تا ۷۰ درصد بوده است که میزان قابل قبول و خوبی می‌باشد.

۱. محسن قنبریان، انتخابات، حق یا تکلیف؟، قم: فصلنامه کتاب نقد، سال سوم، شماره ۹ و ۱۰.

دستاوردهای افزایش مشارکت در انتخابات

در این قسمت به بررسی دستاوردهای مشارکت گسترده مردم در انتخابات پرداخته خواهد شد. این بررسی در دو قسمت نتایج داخلی و خارجی صورت خواهد پذیرفت. شایان ذکر است که این نتایج بسته به وضعیت سیاسی کشورهای مختلف متفاوت خواهد بود و در مواردی که حالت خاص و استثنا دارد، با توجه به شرایط فعلی جمهوری اسلامی نگاشته شده است. در مورد نتایج افزایش مشارکت مردم در انتخابات باید اضافه نمود که یکی از مهم‌ترین نتایج مشارکت گسترده، افزایش اقتدار ملی کشور است که به صورت مفصل به آن پرداخته خواهد شد. این نتیجه به نوعی حالت کلی داشته و اگرچه خود معلول چندی از عوامل است اما نتایج مهم و متفاوتی را در پی دارد که شاید با قسمتی از مطالب دیگر بیان شده همپوشانی داشته باشد ولی به لحاظ اهمیت به صورت جداگانه به آن پرداخته شده است.

الف) نتایج خارجی

در این قسمت به بررسی نتایج خارجی مشارکت مردم در انتخابات پرداخته می‌شود. بسیاری از این نتایج از این جهت اهمیت دارد که جمهوری اسلامی از بدو تأسیس با قدرت‌های جهانی روابطی پر از چالش و درگیری داشته است؛ اما بسیاری از کشورهای خاورمیانه از این امکان بهره‌ای ندارند و انتخابات در آنجا معنای خاصی ندارد، اما به سبب سرسپردگی به قدرت‌های بزرگ و به خصوص ایالات متحده خود را نیازمند مردم‌شان نمی‌بینند. به همین سبب است که می‌توان وضعیت فعلی آنان را بدون داشتن مشارکت مردمی توجیه نمود.

۱. افزایش ضریب امنیتی و جلوگیری از تهدید نظامی خارجی

یکی از آثار بسیار مفید مشارکت گسترده مردم در انتخابات، تضمین تمامیت نظام است. این مشارکت به خوبی نشان‌دهنده این امر است که مردم هنوز از نظام حمایت می‌کنند و به هیچ وجه حاضر نیستند که مشکلات و مسائل داخلی با شیوه‌هایی فرای نظام حل شود. این مسئله به بیگانگان هم می‌فهماند که برای تغییر نظام به همراهی و کمک مردم نمی‌توانند حساب کنند و حتی باید با آن مقابله هم کنند.

یکی از مواردی که این مسئله را به خوبی نشان داد، وقتی بود که طرح حمله آمریکا به عراق و به دنبال آن ایجاد خطر جدی برای تمامیت ارضی ایران مطرح شد. حضور مردم در راهپیمایی بیست و دوم بهمن آن سال و به دنبال آن شرکت در انتخابات در سال بعد، یکی از مسائلی بود که عامل مهمی در جلوگیری از اقدام علیه ایران به حساب می‌آمد. یکی از مقامات کاخ سفید با اعتراف به این مسئله بیان داشت که سرنگونی نظام ایران مثل عراق به سادگی امکان‌پذیر نمی‌باشد و دلیل این امر حمایت مردم از نظام است که آن را به خوبی نشان داده‌اند.

در انتها باید ذکر کرد که این کارکرد انتخابات، دقیقاً نظیر کارکرد حضور فعال مردم در عرصه‌های جنگ یا سازندگی است و همان‌طور که حضور پرشور و آگاهانه مردم در عرصه هشت سال جنگ تحمیلی، دافع تهدیدات عظیم دشمنان علیه ملت و کشور شد، حضور فعالانه و آگاهانه مردم در عرصه انتخابات نیز چنین کارویژه‌ای خواهد یافت.

۲. تأثیر بر افکار عمومی دنیا و رویکرد سازمان‌های حقوق بشری

یکی دیگر از نتایج شرکت مؤثر در انتخابات این است که نظام جمهوری اسلامی

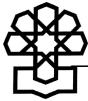
به عنوان نظامی دموکراتیک به جهانیان معرفی می‌شود. همین امر سبب می‌شود تا یکی از بهانه‌های اصلی مخالفان جمهوری اسلامی از دستشان گرفته شود. برخی از این گروه‌های معاند به این نکته اشاره داشته‌اند که برگزاری انتخابات متعدد و مشارکت خوب و قابل قبول مردم سبب شده که نظام ایران در دید جهانیان از اعتبار برخوردار شده و نتوان به راحتی با آن برخورد نمود.

نکته دیگر در این زمینه این است که مشارکت مردم سبب می‌شود تا سازمان‌های حامی حقوق بشر در جهان انتخابات ایران را به عنوان یک اجرای دموکراتیک در نظر بگیرند و جمهوری اسلامی را نظامی مبتنی بر اراده مردم معرفی نمایند؛ امری که در طول این سال‌ها در گزارش‌های بعضی از این سازمان‌ها منعکس شده و برای ایران در منطقه خاورمیانه که اکثریت نظام‌هایش استبدادی و غیرانتخابی است، امتیاز مهمی محسوب شود.

۳. افزایش قدرت سیاسی در مذاکرات خارجی

یکی دیگر از نتایج شرکت گسترده در انتخابات، توانایی دولت در اداره امور خارجی و تصمیم‌گیری در برخورد قدرتمندانه با بیگانگان است. دولتی که پشتوانه آرای گسترده مردمی را همراه خود داشته باشد به راحتی می‌تواند از نظراتش در مجامع و مذاکرات بین‌المللی حمایت نمایند و در غیر این صورت همواره با این سؤال جدی روبه‌رو است که موضع این دولت مورد قبول اکثریت جامعه نمی‌باشد و می‌توان برای تغییر آن به دولت فشار وارد کرد.

لازم به یادآوری است که وقتی بوش در دور اول ریاست جمهوری‌اش مواضع خاصی را دنبال می‌نمود، حتی با توجه به اینکه رئیس‌جمهور ابرقدرت دنیا یعنی آمریکا بود، همواره با این سؤال جدی مواجه بود که کسی که در یک انتخابات

مشکوک و با اختلاف کم رأی به قدرت رسیده چگونه می‌تواند سیاست خارجی و داخلی را چنین دچار تغییر کند.

یکی از نقاط قوت جمهوری اسلامی در طول این سال‌ها که توانسته به قوت مواضع‌اش کمک شایانی کند، برآمده بودن آن از انتخابات گسترده و مشارکت‌های حداکثری مردم است.

۴. مشروعیت خارجی نظام

یکی از آثار اولیه شرکت گسترده مردم در انتخابات، مشروعیت‌بخشی به نظام حکومتی جامعه است. شرکت مردم در انتخاباتی که براساس یک نوع از قانون اساسی و در چارچوب یک نظام خاص سیاسی صورت می‌گیرد درواقع یک معنای روشن دارد و آن معنا، این است که مردم کار در چارچوب‌های این نظام را قبول دارند و آن را می‌پذیرند و در همان چارچوب‌ها عمل سیاسی انجام می‌دهند.

این امر در مورد نظام جمهوری اسلامی نیز صادق است. وقتی ما شاهد هستیم که درصد زیادی از واجدان شرایط در انتخابات شرکت می‌کنند و کسانی را برای امر قانون‌گذاری در مجلس شورای اسلامی یا شورای شهر یا ریاست جمهوری و دیگر جایگاه‌ها انتخاب می‌کنند، مسلماً این مسئله حاکی از حمایت مردم از نظام و قبول وضعیت آن است.

البته در اینجا یک نکته ظریف وجود دارد که باید به آن توجه کرد. پیوند زدن مشروعیت نظام با شرکت مردم در انتخابات امری صحیح به نظر نمی‌رسد. ما چنین مسئله‌ای را در نظام‌های سکولار غربی که مشروعیت‌شان فقط متکی به آرای مردم است، هم مشاهده نمی‌کنیم. نظام جمهوری اسلامی دارای یک مشروعیت الهی و

مقبولیت مردمی است. از سوی دیگر مشارکت در انتخابات حالت اثباتی این مسئله را نمایان می‌سازد، به این معنا که شرکت مردم نشان‌دهنده حمایت آنها از چارچوب‌های نظام است؛ ولی عدم مشارکت گسترده آنها به معنای رد چنین مسائلی نیست.

در هر صورت، مشارکت داوطلبانه گسترده و فعال مردم در انتخابات به‌خوبی نشان‌دهنده تمایل آنان برای همکاری در اداره کشور و اهمیت قائل بودن برای نحوه کار حکومت است و ما چنین چیزی را برای ایران شاهد بوده‌ایم. باید توجه داشت که این مشارکت باعث شده که نتوان نظام ایران را با نظام‌های منطقه و جهان مقایسه نمود. البته ضعف سیستم حزبی نقیصه‌ای است که در انتخابات ما وجود دارد و مورد اشاره بیگانگان نیز می‌باشد ولی در هر صورت زیر سؤال بردن انتخاباتی که اکثریت قابل توجهی از واجدان شرایط در آن شرکت نموده‌اند، کاری بیهوده است.

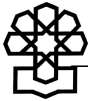
۵. افزایش اقتدار ملی

اقتدار^۱ را به معنای داشتن قابلیت و مشروعیت استفاده از توانایی‌ها تعریف کرده‌اند. اقتدار یکی از ویژگی‌های سازمان اجتماعی است که در آن فرماندهی، ناشی از به رسمیت شناختن توانایی بزرگتری است که در شخص و یا در مقام نهفته است. قدرت سیاسی متضمن وجود رابطه روانی بین نخبگان سیاسی و کسانی است که تحت نفوذ آن قرار دارند. اعمال قدرت سیاسی خصیصه اصلی یک نظام سیاسی از زمان ظهور مفهوم حاکمیت است.^۲

اقتدار ملی به‌همراه واژه اعتماد به نفس ملی یکی از مسائل کلیدی برای رشد یک

1. Authority

۲. غلامرضا بابایی، فرهنگ روابط بین‌الملل، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، بهار ۱۳۸۳، ص ۲۶۱.

کشور به حساب می‌آید و به همین دلیل بارها از سوی مقامات عالی‌رتبه جمهوری اسلامی به‌خصوص رهبر معظم انقلاب مورد تأکید قرار گرفته است.

انتخابات سالم و پرشور با چهار واسطه باعث افزایش اقتدار ملی خواهد شد:

نخست، ارتقای روحیه خودباوری و اعتماد به نفس مردمی، دوم، افزایش مشروعیت حکومت و در نتیجه افزایش اعتبار و قدرت آن حکومت در عرصه بین‌المللی، سوم، انتخاب افرادی آگاه و دلسوز جهت تصمیم‌گیری‌های حساس کشور، و چهارم، دفع تهدیدات بالقوه و بالفعل دشمنان.

در مورد سه قسمت از این موارد توضیحاتی بیان شد، به همین لحاظ فقط در مورد قسمت اول توضیح مختصری ارائه می‌شود.

وقتی مردمی احساس کنند که رأی آنها مؤثر است و خودشان در تعیین حاکمانشان نقش اساسی را ایفا می‌کنند، روحیه خودباوری و اعتماد به نفس در آنها تقویت خواهد شد. باید توجه داشت که در مهندسی حکومت دینی و نظام ولایی که با پیروزی انقلاب اسلامی احیا شد، هرگز الهی بودن و مبنای آسمانی داشتن، مستلزم نفی دخالت نقش‌آفرینی و مشارکت مردمی و غفلت از اراده و خواست آنها نبوده است و به هیچ‌وجه خدا و انسان را در مقابل هم قرار نمی‌دهد، بلکه در نظام اسلامی تنها راهبرد و راه دستیابی به مردم‌سالاری حقیقی، حاکمیت دینی است و هیچ مکتب و نظامی به اندازه اسلام برای انسان موضوعیت قائل نشده و او را در حکومت و نهادهای سیاسی مشارکت نداده است.

از سوی دیگر، انتخاب آگاهانه که باعث تعیین افرادی دلسوز و آگاه و مدیر و مدبر برای مناصب حساس (ریاست جمهوری، نمایندگی و ...) شود، باعث می‌شود تا

از سویی حکومت از قدرت کافی برای تصمیم‌گیری‌های حساس در عرصه داخلی و خارجی برخوردار گردد و از سوی دیگر این مسئولین، به راحتی مرعوب تهدیدات داخلی و خارجی نگردند. این مسئله در بیانات مقام معظم رهبری هم ذکر شده است. ایشان با اشاره به پیشرفت‌های بزرگ کشور که مایه تقویت اعتماد به نفس و اقتدار ملی است، بیان داشته‌اند که «بعضی افراد، نظام و دولت را برای همین پیشرفت‌ها به چالش می‌کشند و خواسته یا ناخواسته برای تضعیف اعتماد به نفس ملی تلاش می‌کنند که ملت باید مراقب این‌گونه رخنه‌ها باشد»^۱ به بیان دیگر ایشان از مردم خواسته‌اند تا با دقت و درایت در انتخابشان مانع از حضور افرادی ضعیف‌النفس در مناصب حساس کشور شوند، زیرا چنین امری باعث تضعیف اقتدار ملی خواهد شد و بالعکس.

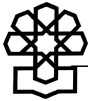
ب) نتایج داخلی

در این قسمت نتایج داخلی شرکت گسترده مردم در انتخابات بررسی خواهد شد. به همین منظور در ادامه به شش مورد از مهم‌ترین نتایج شرکت گسترده مردم در انتخابات اشاره می‌شود که هرکدام از آنها در نوع خود دارای اهمیت می‌باشد.

۱. ایجاد زمینه مناسب برای توسعه

انتخابات پرشور و با مشارکت گسترده باعث می‌شود تا زمینه مناسب برای توسعه در چند محور به صورت مستقیم و غیرمستقیم فراهم شود. از سویی به سبب مشارکت گسترده مردم در انتخابات نظام سیاسی به ثبات می‌رسد و این امر

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در سفر به استان یزد، ۱۳/۱۰/۱۳۸۶.

نشان‌دهنده تحکیم پایه‌های قدرت نظام حاکم است و به همین دلیل امنیت لازم برای کارهای اقتصادی و حتی جذب سرمایه خارجی فراهم می‌شود. این مسئله‌ای است که به خوبی توسط رصدگران امور اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

از سوی دیگر، خود شرکت در انتخابات و مشارکت گسترده قسمتی از روند توسعه سیاسی به حساب می‌آید. با انجام این رفتارهای سیاسی و اعمال قدرت و اراده سیاسی، شهروندان جامعه می‌آموزند که چگونه رفتار مدرن سیاسی داشته باشند و آموخته‌های خود را تجربه می‌کنند.

در نهایت باید افزود که مشارکت گسترده مردم در انتخابات بدین معناست که آنها به مسائل کشور حساسند و می‌خواهند در پیشرفت کشور شریک باشند. به همین جهت می‌توان در آینده روی کمک آنها برای پیشبرد اهداف توسعه‌ای تکیه کرد.

۲. مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی

شرکت گسترده در انتخابات به وضوح مشروعیت یا حداقل مقبولیت نظام سیاسی حاکم را نشان می‌دهد. اینکه مردم در داخل جامعه بدانند که نظام حاکم بر آنها نظام مشروع و مقبولی است، سبب خواهد شد تا اطاعت از قوانین این نظام و کار برای پیشرفت آن به سهولت و با رغبت بیشتری صورت پذیرد. از سوی دیگر این امر برای مخالفان داخلی هم پیامی روشن دارد و به آنها می‌فهماند که با نظامی مشروع و مقبول طرف هستند و باید به چارچوب‌های آن تن دهند.^۱

۱. داود فیروزی، مفهوم مشارکت سیاسی، تهران: فصلنامه علوم سیاسی، سال اول، شماره ۱.

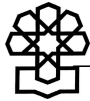
۳. حل مشکلات جامعه با شیوه‌ای دموکراتیک

یکی از آثار مشارکت گسترده مردم در انتخابات این است که با تمرین عمل سیاسی، به مردم می‌آموزد که مشکلاتشان را به شیوه‌های دموکراتیک و بدون استفاده از خشونت حل کنند. این مسئله در مورد نخبگان جامعه هم صحیح است. مشارکت گسترده مردم در انتخابات، به مخالفان نظام می‌فهماند که با نظامی مشروع مواجه هستند و به همین لحاظ تلاش برای نابودی آن با واکنش و مقاومت مردم روبه‌رو خواهد شد. به همین لحاظ روی آوردن به اقدامات معاندانه فایده‌ای ندارد زیرا نمی‌تواند حمایت مردمی را در پی داشته باشد.

از سوی دیگر برگزاری انتخابات بدین معناست که برای مخالفت با تصمیمات و جهت حرکت یک حکومت می‌توان از شیوه‌های دموکراتیک استفاده کرد و احتیاجی به استفاده از زور نیست. به همین دلیل است که دیگر حرکتهای مسلحانه و برخوردهای افراطی در جامعه کمتر دیده می‌شود. شرکت مردم در انتخابات نیز به پایدار شدن چنین حالتی کمک بیشتری خواهد نمود.

۴. کاهش احتمال تصمیمات نادرست و عواقب آن

وقتی شرکت‌کنندگان در انتخابات افراد بیشتری از جمعیت کشور را شامل شوند، کسانی که انتخاب می‌شوند از حمایت جمع بیشتری از مردم برخوردار می‌باشند. شرکت گسترده مردم در انتخابات باعث می‌شود تا با گسترده شدن خرد جمعی از روی کار آمدن عده‌ای که مناسب نیستند جلوگیری شود. زیرا وقتی شرکت اندک است یک دسته کوچک ولی سازمان‌دهی شده نیز می‌تواند با حرکتی مناسب در انتخابات پیروز گردد. باتوجه به اینکه معمولاً اکثر جامعه را نمی‌توان به انتخاب احساسی و بدون

عقلانیت از سویی و همچنین انتخاب افراطی از سوی دیگر واداشت؛ به همین لحاظ شرکت بیشتر مردم در انتخابات باعث می‌شود احتمال انتخاب اشتباه کاهش یابد. نکته دیگر این است که وقتی مشارکت مردم در انتخابات گسترده باشد، افراد منتخب دارای پایگاه اجتماعی بیشتری هستند. این افراد مسئول تصمیم‌گیری‌های کشور می‌شوند و همواره در اتخاذ تصمیمات این احتمال وجود دارد که تصمیم نادرست باشد. اگر منتخبین از حمایت گسترده مردم برخوردار باشند، می‌توان امیدوار بود که به‌علت حمایت گسترده مردم از آنها، تصمیم اشتباه آنها خطر کمتری برای جامعه و حکومت در پی داشته باشد. به بیان ساده‌تر وقتی مردم در انتخابات حضور جدی داشته باشند، در این صورت تقصیر اشتباه نادرست فقط به عهده شخص تصمیم‌گیر نیست و همه مردم در آن تصمیم مسئولند. بدین لحاظ در صورت بروز مشکل احساس مسئولیت بیشتری کرده و به‌جای موضع‌گیری به کمک می‌پردازند.

۵. بی‌اثر ساختن جنگ روانی دشمنان

کاملاً مشخص است که نظام جمهوری اسلامی با دشمنان مختلفی در حال مقابله است. شرکت گسترده مردم در انتخابات برگزار شده از سوی نظام و انتخاب از میان کاندیداهایی که از فیلترهای نظام عبور کرده و مورد تأیید می‌باشند، بدین معناست که نظام دارای مقبولیت میان مردمش است. این امر باعث می‌شود که تبلیغات دشمنان که مردم از نظام رو برگردانده‌اند و از آن حمایت نمی‌کنند، کم‌رنگ و بی‌اثر گردد و از درجه اعتبار ساقط شود.

۶. کاهش فاصله میان مردم و نظام سیاسی

انتخابات باعث می‌شود کسانی پست‌های سیاسی را در دست بگیرند که منتخب مردم جامعه هستند. اینکه مردم حس کنند که حاکمان با رأی آنها به قدرت دست پیدا کرده‌اند، باعث می‌شود که نظام را از خود بدانند و خود را در حکومت شریک بدانند. وقتی کسی که در انتخابات پیروز می‌شود از حمایت جمع کثیری از مردم برخوردار باشد، می‌تواند خود را به‌راستی حاکمی از سوی اکثریت جامعه بداند و دیگر نمی‌توان در تبلیغات او را نماینده بیست‌وپنج درصد جامعه دانست.

از سوی دیگر وقتی حاکمان خود را نیازمند رأی مردم بدانند، به‌دلیل حضور گسترده مردم در انتخابات نمی‌توانند روی پایگاه محلی یا دسته کوچکی از مردم برای پیروزی در انتخابات حساب کنند و سعی می‌کنند در جهت منافع اکثریت مردم حرکت نمایند. این امر آنها را به مردم و مشکلاتشان نزدیک‌تر می‌کند و در جهت بهبود وضع جامعه مؤثر خواهد بود.

راه‌های افزایش مشارکت در انتخابات

با توجه به اهمیت مشارکت سیاسی در سیاست‌گذاری‌های داخلی و خارجی، ضروری است تدابیر و سیاست‌های زیر در راستای ایجاد مشارکت حداکثری در انتخابات لحاظ گردند:

۱. توجه به مشکلات اساسی مردم: حضور مردم در انتخابات برای رأی دادن به کاندیدای مورد نظرشان است. کاندیداها باید به مشکلات مردم توجه داشته باشند تا

مردم هم حس نمایند که با رأی دادن به این کاندیدا می‌توانند به خواسته خود برسند. اگر شعارها و برنامه‌های کاندیداها به‌گونه‌ای باشد که با مشکلات و خواسته‌های مردم تناسبی نداشته باشد باعث می‌شود که مردم نیز دلیلی برای شرکت در انتخابات نداشته باشند. در جامعه ما در زمانی بر روی توسعه سیاسی و زمانی نیز روی توسعه اقتصادی تأکید زیادی می‌شد. باید توجه داشت که هر دو این موارد مورد نیاز مردم است و توجه به یکی نباید مانع از توجه به دیگری شود تا مردم هم برای حضور در انتخابات دلیل قابل قبولی داشته باشند.

۲. جلب مشارکت نخبگان: واقعیت هر جامعه‌ای این است که نخبگان جامعه بر روی عوام تأثیر زیادی دارند. جلب مشارکت نخبگان برای شرکت در انتخابات باعث می‌شود تا عده زیادی از مردم عادی نیز برای شرکت در انتخابات تشویق شوند. نخبگان و سران جریان‌های مختلف جامعه این توانایی را دارند که سلاقی گوناگون مردم را به پای صندوق‌های رأی بکشند و به همین دلیل جذب آنها برای برگزاری یک انتخابات پرشور لازم و ضروری است.

۳. آموزش دانش سیاسی: به‌دلیل سابقه کم رفتار مدرن سیاسی در ایران و برگزاری انتخابات واقعی که به بعد از انقلاب اسلامی محدود می‌شود، آشنا ساختن اقشار مختلف با این روند امری مهم محسوب می‌شود. در حال حاضر ما تعداد زیادی دانش آموز و دانشجو در کشور داریم. داشتن برنامه آموزش سیاسی مناسب برای این افراد در طول تحصیلشان، هم می‌تواند آرای آنان را جذب کند و هم در طول زمان مشارکت سیاسی را به امری نهادینه شده در جامعه تبدیل نماید.

۴. توجه به جوانان و نیازهایشان: جامعه ایران جامعه‌ای بسیار جوان است. به

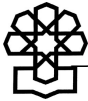

همین دلیل جذب آرای آنان می‌تواند میزان مشارکت در انتخابات را بسیار بالا ببرد. جوانان برای خود نیازها و مشکلاتی دارند و اگر برنامه‌هایی برای آنان باشد به آن پاسخ می‌دهند. واقعیت این است که این نسل گفتمان خاص خود را نیز دارند و برای توجیه و برنامه‌ریزی برایشان باید با آنان با شیوه خودشان سخن گفت و به مشکلاتشان توجه نمود. حضور کاندیداهایی که توانایی ارتباط برقرار کردن با جوانان را داشته باشند، در این زمینه کمک مناسبی است.

۵. **برگزاری انتخابات در امور کوچک و ملموس:** یکی از مصداق‌های انتخابات واقعی وقتی است که شخص به‌خوبی نتیجه انتخابش را ببیند. به همین لحاظ است که انتخابات شوراهای شهر دارای اهمیت است. وقتی شخص از نزدیک به نتایج رفتار سیاسی‌اش نظارت داشته باشد بیشتر اهمیت حضور در انتخابات را درک می‌کند. شاید به همین دلیل است که همواره میزان مشارکت در شهرهای کوچک بیشتر از شهرهای بزرگ است. زیرا مردم در آن شهرها به اهمیت رفتارشان به سرعت بیشتری واقف می‌شوند و انتخابشان سریع‌تر در زندگی‌شان تأثیر می‌گذارد.

نفس برگزاری انتخابات در حوزه‌های کوچک نوعی تمرین است که مردم با چشیدن لذت انتخاب و تأثیرش بر زندگی، در انتخابات کلان و کشوری نیز حضور فعال‌تری داشته باشند.

۶. **استفاده از تبلیغات مناسب:** یکی از مواردی که می‌تواند در حضور مردم نقش داشته باشد، استفاده از تبلیغات مناسب و به میزان لازم است. در مورد استفاده از تبلیغات باید توجه داشت که تبلیغات یک علم است که متخصصانی در جهان دارد و باید به شیوه علمی انجام شود. تبلیغات زیاد یا کم، تبلیغ به شیوه نامناسب و ...

هرکدام می‌تواند به یک ضد تبلیغ تبدیل شود.

اگرچه مدتی است که تبلیغات مدرن در جامعه ایران در حال رواج است؛ اما در این زمینه یک نکته مهم وجود دارد که غالباً از آن غفلت می‌شود. جامعه ایران فرهنگ خاص خود را دارد و استفاده از تبلیغات با شیوه‌های مرسوم در غرب، در این کشور به‌صورت کامل جواب نمی‌دهد. حتی دیده شده که برخی از این شیوه‌ها در ایران جواب معکوس می‌دهند.

۷. **توجه به ویژگی‌های مناطق مختلف:** کشور ایران، کشوری وسیع است که در آن مناطق مختلفی وجود دارند. این مناطق از لحاظ امکانات، کسانی که در آنها ساکنند و خواسته‌هایی که دارند با هم بسیار متفاوت هستند. باید توجه داشت که در انتخابات باید به نیازهای همه مناطق توجه شود. در این میان مناطق محروم، امکانات خاصی را نیاز دارند که صحبت از آنها در شهرهای پیشرفته کاملاً نابجاست. از سوی دیگر مناطق مرزی، احتیاجات خاصی دارند که یکی از آنها امنیت است و دیگری اشتغال پایدار. باید برای همه اینها برنامه داشت تا بتوان مردم این مناطق را نیز برای شرکت در انتخابات تشویق نمود.

۸. **کنترل مناسب مخالفان:** اعمال کنترل مناسب و جلوگیری از تبلیغات تخریبی می‌تواند در شرکت مردم مؤثر باشد. باید به نحوی عمل کرد که از تبلیغات تخریبی که فضای جامعه را متشنج می‌کند جلوگیری نمود و آن را به سمت تبلیغات مثبت هدایت کرد. از سوی دیگر باید از تبلیغاتی که بر تحریم یا عدم شرکت در انتخابات تأکید دارند، جلوگیری نمود تا بدین وسیله از کاهش مشارکت کاست.

نتیجه‌گیری

در این نوشتار مشارکت در انتخابات، تأثیرات داخلی و خارجی مشارکت گسترده مردم در انتخابات و راهکارهای افزایش مشارکت در انتخابات بررسی شد. ابتدا مشارکت سیاسی در انتخابات مورد بررسی قرار گرفت و سپس دستاوردهای مختلف این مشارکت در دو عرصه داخلی و خارجی برای کشور مورد بررسی قرار گرفت. در مورد دستاوردهای داخلی شش مورد و از دستاوردهای خارجی پنج مورد مورد اشاره قرار گرفت.

شاید مهم‌ترین دستاورد خارجی شرکت گسترده مردم در انتخابات افزایش اقتدار ملی باشد و مهم‌ترین نتیجه داخلی آن، افزایش مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی حاکم باشد. در اینجا توجه به یک نکته مهم قابل توجه است؛ شرکت مردم در انتخابات در نظامی که سی سال از عمر با برکت آن گذشته است و در این مدت هر سال یک انتخابات باشکوه برگزار کرده، یک شاهد برای مشروعیت و مقبولیت برای نظام است.

شماره مسلسل: ۹۶۵۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی نقش و جایگاه مشارکت سیاسی در سیاست‌گذاری‌های داخلی و خارجی

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه سیاست خارجی)

تهیه و تدوین: علیرضا کوهکی

ناظر علمی: ناصر جمالزاده

متقاضی: قائم مقام مرکز پژوهش‌ها

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها: —

تاریخ انتشار: ۱۳۸۸/۲/۲۱